

DINIY E'TIQOD VA INTELLEKTUAL TARAQQIYOT: DIN VA ILM-FAN O'RTASIDAGI UZVIY ALOQALAR.

Khudoyberdiyev Rashid Zokir o'g'li

Toshkent davlat tibbiyot universiteti. O'qituvchi

E-mail: xudoyberdiyevrashid077@gmail.com Telefon: [+99888-033-24-94](tel:+99888-033-24-94)

Talaba: Yunusova Sevinch To'liqin qizi

Toshkent Davlat Tibbiyot Universiteti

E-mail: yunusovasevinch350@gmail.com Telefon: +99891-815-17-48

Annotatsiya. Ushbu maqolada diniy e'tiqod va intellectual taraqqiyot o'rtasidagi uzviy bog'liqlik yoritilgan. Din va ilm-fanning jamiyat hayotidagi o'rni, ularning bir-birini to'ldiruvchi jihatlari hamda inson tafakkurini rivojlantirishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, tarixiy manbalar va buyuk allomalar merosi asosida ilm va e'tiqod uyg'unligining insoniyat taraqqiyotiga ta'siri ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: din, ilm-fan, e'tiqod, intellektual taraqqiyot, tafakkur, uyg'unlik, ma'naviyat, inson kamoloti.

Kirish.

Insoniyat tarixining har bir bosqichida din va ilm-fan jamiyat taraqqiyotining asosiy tayanchlaridan biri bo'lib kelgan. Diniy e'tiqod insonning ma'naviy kamolotini shakllantirgan, unga ezgulik, adolat va poklik g'oyalarini singdirgan bo'lsa, ilm-fan inson tafakkurining kengayishiga, tabiat va jamiyat qonuniyatlarini anglashga xizmat qilgan. Aslida, din va ilm bir-biridan ajralgan tushunchalar emas, balki bir-birini to'ldiruvchi, uyg'un jarayonlardir.

Islom dini ilm-fan taraqqiyotiga eng katta turtki bergan e'tiqod tizimlaridan biridir. Qur'oni karimning ko'plab oyatlarida ilmga, tafakkur va tadqiqotga chaqiriqlar

mavjud: “Biladiganlar bilan bilmaydiganlar teng bo‘ladilarmi?” (Zumar surasi, 9-oyat) degan ilohiy so‘zlar insonni o‘ylashga, bilishga undaydi. Payg‘ambarimiz Muhammad (s.a.v.) ham “Ilm olish har bir musulmon erkak va ayol uchun farzdir” deb ta’kidlaganlar. Bu g‘oya islom olamida ilmiy fikr va intellektual izlanishlarning rivojlanishiga asos yaratgan.

O‘rta asrlarda yashab ijod etgan buyuk allomalar — Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Muhammad al-Xorazmiy, Mirzo Ulug‘bek va boshqalar diniy e‘tiqod bilan ilmni uyg‘un holda olib borish orqali insoniyat tafakkuriga beqiyos hissa qo‘shganlar. Ularning asarlari din va ilm-fanning aslida bir maqsad — haqiqatni izlash yo‘lida uyg‘unlashishi mumkinligini isbotlab berdi.

Zamonaviy davrda esa fan va texnologiya mislsiz darajada rivojlanmoqda. Shu bilan birga, insoniyat oldida ma’naviy inqiroz, ekologik muammolar va axloqiy qadriyatlarning susayishi kabi muammolar ham paydo bo‘lmoqda. Bunday vaziyatda diniy e‘tiqod insoniyatni to‘g‘ri yo‘ldan olib boruvchi, ilm esa uni rivojlanishga eltuvchi kuch sifatida qaraladi. Shu bois din va ilm o‘rtasidagi uzviy aloqalarni chuqur o‘rganish zamonaviy ijtimoiy-falsafiy tafakkurning eng muhim masalalaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Diniy e‘tiqodning intellektual taraqqiyotdagi o‘rni.

Diniy e‘tiqod inson tafakkurini rivojlantirish, aqlni charxlash va haqiqatni izlashda muhim o‘rin tutadi. Din faqatgina ibodat tizimi emas, balki insonni o‘ylashga, kuzatishga va tahlil qilishga chorlaydigan ma’naviy yo‘nalishdir. Islom dini ayniqsa ilm-fanga alohida e‘tibor beradi. Qur‘oni karimda “Iqro’!” (“O‘qi!”) degan so‘z bilan boshlangan ilk vahiyni o‘zi insoniyat bilim va tafakkur zarurligini anglatadi.[1]

Ilmni egallash, borliqni o‘rganish, tabiat va inson sirlarini ochish — bularning barchasi diniy e‘tiqodning bir qismi sifatida qaraladi. Zero, Alloh taolo insonni “fikrlovchi mavjudot” sifatida yaratgan. Shu bois diniy e‘tiqod insonning intellektual kamolotini to‘xtatmaydi, balki uni yangi izlanishlarga

ilhomlantiradi.[2]

Buyuk mutafakkir Abu Ali ibn Sino, Al-Farobiy va Imom G‘azzoliylarning asarlarida ham ilm va e‘tiqod uyg‘unligi yuksak darajada yoritilgan. Ular uchun ilm – Alloh yaratgan olamni anglash yo‘lidir. Shu sababli, diniy e‘tiqod inson tafakkuriga ma’naviy mazmun, ilm esa unga shakl beradi.[3]

Ilm-fan va dinning uyg‘unligi tarixda.

Tarix shundan dalolat beradiki, eng buyuk intellectual yutuqlar din va ilm o‘rtasidagi uyg‘unlik davrida yuzaga kelgan. IX–XII asrlar oralig‘idagi “Musulmon uyg‘onish davri” bunga yorqin misoldir. Bu davrda ilm-fan sohalarida ulkan kashfiyotlar amalga oshirilgan, diniy qadriyatlar esa ularning ma’naviy tayanichi bo‘lgan.[4]

Masalan, Muhammad al-Xorazmiy matematika va algoritm asoschisi sifatida ilmiy tafakkurni yangi bosqichga olib chiqdi; Abu Rayhon Beruniy esa geografiya, astronomiya va fizika sohalarida yuksak natijalarga erishdi. Ularning har biri o‘z ilmiy faoliyatini “Alloh yaratgan olamni anglash” sifatida talqin qilgan.[5]

Shuningdek, Mirzo Ulug‘bekning “Ziji jadidi Ko‘ragoniy” asari ilm va din uyg‘unligining yorqin namunasi bo‘lib, unda ilmiy kuzatishlar diniy e‘tiqodga zid emasligi, balki uni chuqurlashtirishi isbotlangan. Bu allomalar o‘z davrida diniy qadriyatlarga tayanib, ilm-fan orqali insoniyat tafakkurini yangi pog‘onaga olib chiqqanlar.[6]

Zamonaviy davrda din va ilm-fan munosabatlari.

Bugungi globallashtirish davrida ilm-fan texnologik yuksalishning bosh omiliga aylangan. Biroq ilmiy taraqqiyot insoniyatni har doim ham baxtli qilavermayapti: ekologik inqirozlar, axloqiy buzuvchilik, ma’naviy inqirozlar bunga yaqqol misol. Shunday vaziyatda din ilm-fanga ma’naviy yo‘nalish beruvchi kuch sifatida muhim ahamiyat kasb etadi.[7]

Zamonaviy olimlarning ko‘pchiligi — jumladan, fizika va biologiya sohalaridagi

mashhur tadqiqotchilar — yaratilishdagi uygʻunlikni ilmiy asosda oʻrganar ekan, unda ilohiy hikmatni tan oladilar. Ilm-fan insonni koinotdagi murakkablik va tartibni anglashga undaydi, din esa bu tartibning maʼnosini, maqsadini tushuntiradi.[8]

Bugungi kunda ilm-fan va dinning birgalikdagi rivoji insoniyatning haqiqiy taraqqiyotiga xizmat qilishi mumkin. Din axloqiy va maʼnaviy qadriyatlarni mustahkamlasa, ilm-fan inson hayotini qulay, xavfsiz va samarali qiladi. Shu bois, diniy eʼtiqod va intellektual taraqqiyot oʻrtasidagi uygʻunlik jamiyatni har tomonlama barkamol qiladi.[9]

Xulosa.

Din va ilm-fan insoniyat taraqqiyotining ajralmas qismlaridir. Diniy eʼtiqod insonni maʼnaviy yetuklikka, ilm esa tafakkur va izlanishga chorlaydi. Islom dini ilmni ulugʻlab, insonni bilishga undaydi, bu esa tarixda buyuk olimlar faoliyatida yaqqol koʻringan.

Bugungi kunda ham din va ilm oʻzaro uygʻun boʻlgandagina jamiyat har tomonlama rivojlanadi. Din ilmga maʼnaviy yoʻnalish beradi, ilm esa diniy eʼtiqodning mohiyatini chuqurroq anglashga yordam beradi. Shunday ekan, haqiqiy taraqqiyot din va ilmning uygʻunligidadir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qurʼoni karim. – Toshkent: TDIU nashriyoti, 2019.
2. Hadislar toʻplami: “Sahihi Buxoriy”dan tanlangan hadislar. – Toshkent: Movarounnahr, 2018.
3. Karimov I.A. Yuksak maʼnaviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Maʼnaviyat, 2008.
4. Beruniy A.R. Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar haqida. – Toshkent: Fan, 1982.
5. Ibn Sino A. Donishnoma. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2003.
6. Qodirov A. Din va ilm-fan falsafasi. – Toshkent: TDSHI nashriyoti, 2020.
7. Nasr S.H. Islam and the Scientific Enterprise. – Oxford University Press, 2012.
8. Gʻazzoliy A. Ihyo ulum ad-din. – Qohira: Dar al-Maʼarif, 2005.
9. Ochilov M. Islom falsafasi va tafakkur taraqqiyoti. – Toshkent: Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi, 2019.